ОСОБЛИВОСТІ ТИФЛОПЕДАГОГІЧНОГО ОБСТЕЖЕННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ В ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОМУ ЦЕНТРІ

Комплексна психолого-педагогічна оцінка розвитку дитини фахівцями інклюзивно-ресурсного центру проводиться з метою визначення особливих освітніх потреб та оптимального освітнього маршруту дитини з особливими освітніми потребами. Комплексна оцінка фахівцями ІРЦ проводиться індивідуально за такими напрямками: оцінка фізичного розвитку, мовленнєвого розвитку, когнітивної сфери, емоційно-вольової сфери та освітньої діяльності.

Як показує практика, оцінка вчителем-дефектологом (тифлопедагогом) освітньої діяльності дитини дошкільного віку з порушеннями зору під час комплексної оцінки в ІРЦ здійснюється відповідно до змісту Базового компоненту дошкільної освіти. У дітей дошкільного віку визначається сформованість знань, умінь і навичок інваріантної складової змісту дошкільної освіти, яка систематизована за освітніми лініями: «Особистість дитини», «Дитина в соціумі», «Дитина в природному довкіллі», «Дитина у світі культури», «Гра дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Мовлення дитини». При цьому залишаються поза увагою фахівців такі важливі показники розвитку дитини з порушеннями зору, як індивідуальні особливостей пізнавальної діяльності, готовність до корекційного навчання, можливості корекції і компенсації зорової недостатності та інших порушень в розвитку. Адже саме їх вивчення дає можливість фахівцю ІРЦ надати дієві рекомендації для педагогів інклюзивних закладів освіти щодо необхідних напрямів корекційної роботи з дитиною, яка має порушення зору.

Вивчаючи індивідуальні особливості пізнавальної діяльності дитини з порушеннями зору важливо встановити як саме вона пізнає навколишній світ [3]. При цьому великого значення набуває виявлення умінь дитини користуватися своїм порушеним (залишковим – у незрячих) зором і рівня розвитку збережених аналізаторів (в першу чергу дотику і слуху). В процесі проведення обстеження тифлопедагог має можливість побачити труднощі, які виникають при оволодінні дитиною пізнавальною діяльністю, проаналізувати їх

причини; виявити особливості поведінки дитини, її ставлення до запропонованих завдань, її працездатність.

Так, для дошкільників зі зниженим зором важливо провести вивчення стану зорового сприймання за різними діагностичними критеріями, серед яких можна виділити найголовніші: спосіб розглядання наочності; сприймання кольору та контрастна чутливість; сприймання деталей; візуальне розрізнення; сприймання двовимірних і тривимірних зображень; цілісність сприймання зображень; співвідношення частини і цілого; зорове сприймання просторових співвідношень; сприймання симетрії; навички зорово-моторної координації; сприймання фігури на тлі; інтерпретація сюжетних зображень.

На жаль, в Україні немає єдиного офіційно затвердженого діагностичного інструменту, яким могли б скористатися тифлопедагоги для визначення функціональних можливостей та ефективності зорового сприймання дітей з гостротою зору 0,4-0,05 [1; 2]. Водночас існує низка закордонних методик дослідження функціонального стану збереженого зору, які можуть слугувати основою для підбору тифлопедагогами діагностичних завдань. Найвідомішими з них є наступні методики: шкала зорової ефективності Наталі Барраги (Natalie Barraga, Visual Efficiency Scale), тести фінського офтальмолога й тифлопедагога Д-ра Леа Хювярінен (Lea Hyvärinen, LEA Vision Test System), набір діагностичних інструментів In-Zight, розроблений фахівцями голландського центру Royal Visio, комплексний тест Marianne Frostig, науково-методичні розробки Г.Нікуліної та Л.Фомічової, Г.Рожкової та В.Токаревої, М.Безруких і Л.Морозової та інших.

Під час діагностичного обстеження незрячих дітей важливо встановити особливості їх дотикового сприймання: чи вміють обстежувати та впізнавати за допомогою дотикового сприймання знайомі об’єкти; як саме здійснюють дотикове обстеження предметів (пальцями, долонею, усією кистю руки); чи вміють активно і послідовно (зверху вниз) обстежують предмет двома руками; чи розрізняють ознаки предметів за фактурою (гладкість, шерхкість), формою (круглий квадратний), величиною (великий, маленький, більший, менший),

температурними показниками (холодний, теплий) тощо; чи вміють визначати матеріал, з якого виготовлений предмет (дерево, метал, тканина, скло тощо); яким типом дотикового сприймання користуються при розгляді різних предметів: симетричних, кулястих, при обстеженні рослин, опудал тварин тощо [3].

Оскільки в компенсації порушень зору важливого значення набуває слухове та нюхове сприймання (І.О. Сасіна, Т.М. Костенко, Л.І. Солнцева, Є.П. Синьова та ін.), то в програму діагностичного обстеження слід включити і оцінку їх стану розвитку. Так, з метою діагностики слухового сприймання дітей з порушеннями зору слід підібрати завдання, які допоможуть встановити, чи користується дитина слуховим сприйманням в процесі просторового орієнтування; чи локалізує звук у просторі (дитина вказує напрямок звучання); чи локалізує силу звуку (визначає який звук сильніше, який слабше); чи вміє співвідносити звук із предметом, який видає цей звук (за звуком дитина повинна визначити який об’єкт видає даний звук (шум машини, голос тварини, впізнавання дій людини: закриває двері, пересуває стілець тощо). Для діагностики слухового сприймання слід підбирати звуки відповідно до життєвого досвіду дітей (добре знайомі). У свою чергу вивченню нюхового сприймання допоможуть завдання на впізнання предметів за запахом; локалізацію запахів в просторі; локалізації запахів за силою; співвіднесення запаху і предмета, який цей запах видає.

У дошкільників з порушеннями зору орієнтування в просторі протікає інакше, ніж у їхніх однолітків зі збереженим зором (Л.І. Плаксіна, Л.І. Чопик та ін.). Для них це складна пізнавальна діяльність, що здійснюється в процесі взаємодії різних психічних функцій: сприймання, спостереження, впізнавання предметів і явищ, відтворення наявних уявлень, мислення та ін.

Без достатнього рівня розвитку просторових уявлень і навичок просторового орієнтування дитині з порушеннями зору буде важко здійснювати навчання у закладі освіти серед зрячих однолітків, особливо на початковому етапі (організація діяльності на робочому місці і поведінка на занятті,

пересування в групі, в приміщенні і т.д.). Тому своєчасна діагностика та проведення відповідної корекційної роботи із формування навичок просторового орієнтування є одним із важливих напрямів роботи із даною категорією дітей.

Під час виявлення рівня розвитку просторового орієнтування слід звернути увагу на наступні показники: готовність збережених сенсорних систем до сприймання ознак і властивостей предметного світу; орієнтування в схемі свого тіла (впізнавання частин тіла, показ, називання, можливість виконувати завдання, які потребують використання просторових понять: від себе, зліва, справа, зверху, знизу, між, над, під, від предмета, далі, ближче, спереду, ззаду); орієнтування на робочій поверхні; сформованість уявлень про предмети, що заповнюють знайомий закритий простір (квартиру, школу, дитячий садок); орієнтування в знайомому приміщенні (предметна наповнюваність приміщення, просторове співвіднесення предметів); вміння орієнтуватись по словесній інструкції, по пам'яті; стан загальної моторики і сформованість правильної пози, ходи тощо.

Про сформованість навичок самообслуговування у дошкільника з порушеннями зору можна дізнатися спостерігаючи за ним під час різних видів діяльності, а також провівши бесіду із батьками (С.В. Федоренко). При цьому встановлюється сформованість навичок особистої гігієни; одягання і роздягання; прийому їжі.

Якісний аналіз виконаних дитиною з порушеннями під час обстеження завдань дозволяє також визначити:

- чи приймає і розуміє дитина завдання, як відбувається аналіз умов завдання;
- які способи виконання завдання використовує дитина (хаотичні рухи та примірювання, цілеспрямовані проби, зорове орієнтування, практичне примірювання тощо); чи може самостійно знайти і використати допоміжні предмети для досягнення мети;
- навчаємість під час виконання завдання;

- відношення до результату діяльності тощо.

Таким чином, включення в програму діагностичного обстеження освітньої діяльності дитини з порушеннями зору тифлопедагогом таких складових як вивчення особливостей її пізнавальної діяльності (зорового, дотикового, слухового, нюхового сприймання), сформованості соціально-побутових навичок та навичок просторового орієнтування дозволить визначити не тільки «актуальний» рівень розвитку, але й потенційні можливості (зону ближнього розвитку). Це в свою чергу дає можливість створити індивідуальну корекційну програму для кожної дитини.

Список літератури

1. Діти з порушеннями зору в умовах інклюзивної освіти : навч. посіб. / за заг. наук. ред.: Є. П. Синьової, С. О. Рикова. Київ : Кафедра, 2016. 212 с.

2. Інклюзивне навчання дітей з порушеннями зору: монографія / за ред.: Синьової Є.П., Рикова О.С. Київ : Кафедра, 2017. 320 с.

3. Сасіна І.О., Гребенюк Т.М. Особливості психолого-педагогічного супроводу дітей з порушеннями зору в умовах інклюзивного навчання. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)* : зб. наук. праць : вип. 9, у 2 т./ за ред.: В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2017. Т.2. С. 177-189.